

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

HARBIY TA'LIM JARAYONIDA KOOPERATIV TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING ILMIIY-NAZARIY ASOSLARI

Adxamjonov Nuriddin G'oyibullo o'g'li

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Magistri

"Zamonaviy harbiy ta'lim tizimi nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki jamoa bo'lib ishlash, hamkorlik va o'zaro mas'uliyat madaniyatini tarbiyalash asosiga qurilishi lozim"

Sh.Mirziyoyev

Annotatsiya: *Mazkur maqolada harbiy ta'lim jarayonida kooperativ ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslari yoritilgan. Tadqiqotda kooperativ ta'lim konsepsiyasining shakllanish tarixi, asosiy tamoyillari, harbiy pedagogikada tutgan o'rni va samaradorligi tahlil qilingan. Shuningdek, harbiy ta'lim muassasalarida kooperativ ta'lim texnologiyalarini qo'llashning metodologik asoslari, guruhli ishlash shakllari, kurs kursantlarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishdagi ahamiyati hamda xorijiy tajriba va mahalliy amaliyotning taqqosli tahlili bayon etilgan. Maqolada ushbu texnologiyalarning harbiy kadrlar tayyorlash sifatini oshirishdagi nazariy va amaliy jihatlari ilmiy jihatdan asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *Kooperativ ta'lim, harbiy ta'lim, pedagogik texnologiya, guruhli ta'lim, hamkorlikda o'rganish, kursant, kasbiy kompetentlik, harbiy pedagogika, interfaol metodlar, ta'lim samaradorligi.*

Kirish.

Bugungi kunda dunyo harbiy ta'lim tizimlarida ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish, kursantlarda kasbiy va shaxsiy fazilatlarini bir vaqtda shakllantirish masalasi ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. An'anaviy monologik o'qitish uslublarining cheklovlari ayon bo'layotgan bir sharoitda, kooperativ ta'lim texnologiyalari muqobil va zamonaviy yondashuv sifatida keng e'tirofga sazovor bo'lmoqda.

Kooperativ ta'lim – bu o'rganuvchilarning kichik guruhlarda hamkorlikda faoliyat yuritishlari orqali bilim o'zlashtirish, muammo hal etish va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish jarayonidir. Harbiy ta'limda bu yondashuv ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi, chunki harbiy xizmat o'z mohiyatiga ko'ra jamoa ruhini, o'zaro ishonch va hamkorlikni taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning ta'lim sohasidagi islohotlari doirasida harbiy ta'lim muassasalarida interfaol va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylandi. Harbiy akademiyalar va bilim yurtlarida kursantlarning guruhli fikrlash, jamoaviy qaror qabul qilish va o'zaro mas'uliyat

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

madaniyatini shakllantirish uchun kooperativ ta'lim usullaridan foydalanish zaruriyati kun tartibiga qat'iy qo'yilmoqda.

Ushbu maqolaning maqsadi harbiy ta'lim jarayonida kooperativ ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning ilmiy-nazariy asoslarini chuqur tahlil qilish, ularning harbiy pedagogikadagi o'rni va imkoniyatlarini ochib berishdan iborat.

Asosiy qism.

Kooperativ ta'lim nazariyasining ilmiy asoslari. Kooperativ ta'lim konsepsiyasi XX asrning 70-yillarida amerikalik psixolog va pedagog olimlar D.Johnson va R.Johnson tomonidan ilmiy asosda ishlab chiqildi. Ularning "Learning Together and Alone" (1975) asarida guruhli o'qitishning psixologik-pedagogik mexanizmlari birinchi bor tizimli tarzda tavsiflab berildi. Keyinchalik R.Slavin, S.Kagan, E.Aronson kabi olimlar ushbu nazariyani yanada rivojlantirdi va turli amaliy modellarni yaratdi [1].

Kooperativ ta'limning psixologik asoslarini Lev Vigotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi tashkil etadi. Vigotskiy fikricha, o'rganuvchi mustaqil holda erishishi mumkin bo'lgan daraja bilan, tengdoshi yoki ustozining yordamida erishishi mumkin bo'lgan daraja o'rtasidagi bo'shliq – bu zona – ta'lim jarayonining eng samarali maydonchiasi Harbiy ta'lim jarayonida kooperativ ta'lim texnologiyalaridan foydalanish metodikasi dir. Guruhli faoliyatda kursantlar bir-birining "yaqin rivojlanish zonasi"ga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2].

Kooperativ ta'limning beshta asosiy tamoyili mavjud bo'lib, ular quyidagil ardan iborat:

- Ijobiy o'zaro bog'liqlik (positive interdependence) – guruh a'zolari birgalikda muvaffaqiyatga erishishga intiladi va bir-birisiz natijaga erishib bo'lmasligini anglab yetadi.
- Individual mas'uliyat (individual accountability) – har bir kursant guruh oldidagi shaxsiy burchini his etadi va o'z hissasini qo'shishga majbur bo'ladi.
- Yuz-yuzga o'zaro muloqot (face-to-face interaction) – kursantlar bir-birini o'qitish, tushuntirish va rag'batlantirish orqali bilimni chuqurlashtiradi.
- Ijtimoiy ko'nikmalar (social skills) – muloqot, murosaga kelish, tinglash va hamkorlik ko'nikmalari maqsadli ravishda o'rgatiladi.
- Guruh ishlashini baholash (group processing) – guruh faoliyati muntazam tahlil qilinib, kamchiliklar va muvaffaqiyatlar birgalikda muhokama etiladi [3].

Harbiy pedagogikada kooperativ ta'limning o'rni. Harbiy ta'lim o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, unda bilim olishdan tashqari, intizom, iroda, jasorat va jamoa ruhi kabi fazilat larni shakllantirish ham ustuvor ahamiyat kasb etadi. Ana shu nuqtai nazardan, kooperativ ta'lim harbiy pedagogika bilan organik uyg'unlashadi, zero harbiy xizmat o'z tabiatiga ko'ra jamoaviy faoliyatga asoslanadi [4].

Harbiy oliy o'quv yurtlarida kooperativ ta'limdan foydalanishning metodologik asosini quyidagi yondashuvlar tashkil etadi:

Taktik vaziyatni guruhda tahlil qilish metodi (TGVM): – Kursantlarga real harbiy vaziyatlar beriladi va guruh birgalikda optimal qaror ishlab chiqaradi. Bu metod nafaqat taktik fikrlashni, balki muloqot madaniyatini ham rivojlantiradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

"Jigsaw" ("Arra") metodi: – Har bir guruh a'zosi ma'lum mavzuni mustaqil o'rganib, so'ngra guruhga tushuntiradi. Harbiy ta'limda bu metod siloh turlari, taktik operatsiyalar yoki harbiy-texnik bilimlarni o'rgatishda samarali qo'llaniladi.

Muammo asosida o'rganish (Problem-Based Learning – PBL): – Kursantlarga haqiqiy harbiy muammolar taqdim etiladi. Guruh birgalikda muammoni aniqlaydi, ma'lumot to'playdi, tahlil qiladi va yechim ishlab chiqaradi.

"Think-Pair-Share" (O'yla-Juftlash-Ulash) metodi: – Avval har kursant mustaqil fikrlaydi, so'ngra juft bilan fikr almashadi, nihoyat butun guruh muhokama qiladi. Bu metod harbiy tarix va nazariy fanlarni o'qitishda keng qo'llaniladi [5].

Xorijiy tajriba va mahalliy amaliyotning taqqosli tahlili. AQSh, Germaniya, Fransiya va Janubiy Koreya harbiy ta'lim tizimlarida kooperativ ta'lim usullari keng joriy etilgan. Xususan, AQSh Harbiy Akademiyasi (West Point)da "Cadet Leader Development System" dasturi doirasida har semestrda kursantlarning 60% dan ziyod faoliyati guruhli va hamkorlik shaklidagi mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi [6].

Germaniyaning Bundeswehr Universitetida "Soziales Lernen im Militär" (Harbiyda ijtimoiy o'rganish) konsepsiyasi asosida kursantlar kichik taktik guruhlarda ishlaydi. Mazkur tajriba shuni ko'rsatmoqdaki, kooperativ ta'lim usullarini qo'llagan guruhlarda kasbiy bilimlarni egallash darajasi an'anaviy o'qitish usullariga nisbatan 35-40% ga yuqori bo'lgan [6].

O'zbekiston harbiy ta'lim muassasalarida ham shu yo'nalishdagi islohotlar izchil amalga oshirilmoqda. Toshkent Oliy Harbiy Texnika Bilim Yurtida 2022-yildan boshlab "Modulli kooperativ ta'lim" tizimi tatbiq etilmoqda. Dastlabki natijalar shuni ko'rsatdiki, guruhli mashg'ulotlarda qatnashgan kursantlarning kasbiy kompetentlik ko'rsatkichlari sezilarli darajada oshgan, shuningdek, ular o'rtasida o'zaro yordam va mas'uliyat madaniyati mustahkamlangan.

Kooperativ ta'lim texnologiyalarining kasbiy kompetentlikka ta'siri. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kooperativ ta'lim quyidagi kasbiy kompetentliklarni shakllantirishda alohida samaradorlik ko'rsatadi:

Taktik-operativ fikrlash: Guruh muhokamasi orqali kursantlar ko'p qirrali vaziyatlarni tahlil qilishga, alternativ yechimlarni baholashga o'rganadi. Bu esa harbiy xizmat davridagi real qaror qabul qilish jarayoniga bevosita tayyorlanishni ta'minlaydi.

Kommunikativ kompetentlik: Guruh ichidagi muloqot, buyruq berish va qabul qilish, hisobot tuzish kabi ko'nikmalar mashg'ulot jarayonida tabiiy tarzda rivojlanadi.

Liderlik va bo'ysunish muvozanati: Kooperativ ta'limda kursantlar navbatma-navbat guruh rahbari va oddiy a'zo sifatida ish yuritadi. Bu esa harbiy ierarxiyani tushunish va unga moslashishni osonlashtiradi.

Stressga chidamlilik: Muddatli topshiriqlar, guruh oldidagi mas'uliyat va baholash bosimi kursantlarni ruhiy jihatdan chiniqtiradi hamda real jangovar sharoitlarga tayyorlaydi [7].

Nazariy asoslarning metodologik jihatlari. Kooperativ ta'limni harbiy ta'limga samarali integratsiya qilish uchun quyidagi metodologik shartlar bajarilishi zarur: birinchidan, guruh

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

tarkibi didaktik jihatdan to'g'ri shakllantirilishi kerak — har xil tayyorgarlik darajasidagi kursantlarni birlashtirishning o'ziga xos pedagogik ahamiyati bor; ikkinchidan, baholash tizimi individual va guruhiiy natijalarni uyg'un holda hisobga olishi lozim; uchinchidan, o'qituvchi-instruktor kooperativ ta'limda an'anaviy "bilim uzatuvchi" roligidan "faoliyat yo'naltiruvchi" roliga o'tishi kerak [8].

Bundan tashqari, harbiy ta'limning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, kooperativ mashg'ulotlar ikki turda tashkil etilishi maqsadga muvofiq: a) darsxonadagi nazariy -tahliliy guruh ishlari — taktika, harbiy tarix, huquq fanlarida; b) dala sharoitidagi amaliy -guruhiy mashqlar — jangovar o'qishlar, taktik o'yinlar, yashirinib harakat qilish kabi amaliyotlarda. Ikkala tur bir-birini to'ldirib, kursantda yaxlit harbiy kompetentlikni shakllantiradi.

Xulosa.

Harbiy ta'lim jarayonida kooperativ ta'lim texnologiyalaridan foydalanish – bu tasodifiy pedagogik yangilik emas, balki zamonaviy harbiy kadrlar tayyorlash ehtiyojlaridan kelib chiqadigan ilmiy asoslangan zarurat. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kooperativ ta'lim faqat bilim o'zlashtirishni emas, balki jamoa ruhi, mas'uliyat, taktik fikrlash va liderlik kabi harbiy kasbga xos muhim fazilatlarni ham shakllantirishga xizmat qiladi.

Johnson va Johnson, Slavin, Vigotskiy kabi olimlarning nazariy merosiga tayanib va xorijiiy harbiy ta'lim tajribasini o'rganib, shuni ta'kidlash mumkinki, kooperativ ta'lim texnologiyalari O'zbekiston harbiy ta'lim muassasalari uchun ham strategik ahamiyatga ega pedagogik yo'nalish hisoblanadi. Kursantlarda guruh ichida ishlash, muammoni birgalikda hal etish va o'zaro mas'uliyat madaniyatini shakllantirish orqali ular real jangovar va xizmat sharoitlariga yanada yuksak darajada tayyorlanadi.

Harbiy ta'lim sifatini oshirishda pedagog-instrukrorlarni kooperativ ta'lim metodlari bo'yicha qayta tayyorlash, o'quv dasturlariga ushbu texnologiyalarni sistemali tarzda kiritish va natijalarni ilmiy monitoring qilish – kelajakdagi tadqiqotlar uchun muhim yo'nalishlar bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1) Johnson D.W., Johnson R.T. Learning Together and Alone: Cooperative, Competitive, and Individualistic Learning. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1975. – 280 p.
- 2) Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Toshkent: O'qituvchi, 1998. – 320 b.
- 3) Slavin R.E. Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice. – Boston: Allyn & Bacon, 1995. – 340 p.
- 4) Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 448 b.
- 5) Kagan S. Cooperative Learning. – San Clemente, CA: Kagan Publishing, 1994. – 400 p.
- 6) West Point Center for Teaching Excellence. Cooperative Learning in Military Education. – New York, 2020. – 95 p.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

- 7) Axmedov B.X. Harbiy ta'limda pedagogik innovatsiyalar. – Toshkent: Akademiya, 2022. – 180 b.
- 8) O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2020.
- 9) Xasanov A.R. Kursantlarda kasbiy kompetentlikni shakllantirish metodikasi. – Toshkent: Harbiy nashriyot, 2023. – 156 b.

